

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою Тернопільського
національного педагогічного
університету імені Володимира
Гнатюка

протокол № 13 від 09 березня 2026 р.,

введено в дію наказом ректора

від 09.03.2026 р. № 68

Ректор

Богдан БУЯК

ПРОГРАМА

**підвищення кваліфікації педагогічних працівників, вчителів логопедів,
практичних психологів закладів освіти**

**Стратегії ефективної підтримки та розвитку дітей з особливими освітніми
потребами**

Тернопіль – 2026

Модульна навчальна програма підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників

1. Найменування: «Стратегії ефективної підтримки та розвитку дітей з особливими освітніми потребами».

2. Вид підвищення кваліфікації: навчання за програмою підвищення кваліфікації.

3. Розробники:

1. Слозанська Ганна Іванівна, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

2. Горішна Надія Мирославівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

3. Козак Марія Михайлівна, асистентка кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

4. Шестопалова Олена Петрівна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету;

5. Бондар Катерина Миколаївна – кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету;

6. Варіна Ганна Борисівна, старший викладач кафедри психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького.

Програма розроблена в рамках реалізації проєкту «Підвищення участі та забезпечення права на освіту для дітей з інтелектуальними порушеннями: розвиток спроможностей та можливостей» / EPERE, що реалізується Університет Еребру (Швеція), Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка (Україна), Криворізьким державним педагогічним університетом (Україна), Мелітопольським державним педагогічним університетом імені Богдана Хмельницького (Україна), Університетом Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Польща) за фінансової підтримки Шведського інституту (The Swedish Institute, SI).

7. Мета: сформувати у педагогічних працівників цілісну систему знань та професійних компетентностей щодо організації психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП через розуміння ролі ІРЦ, визначення рівнів підтримки та майстерність у розробці ІПР і координації дій команди супроводу; розвиток практичних навичок застосування стратегій розвитку мовлення, соціалізації та інструментів АВА-терапії для створення адаптивного, сенсорно безпечного освітнього середовища та забезпечення психосоціальної стабілізації, корекції поведінки та ефективного навчання учнів в умовах воєнного стресу та кризових переривань освітнього процесу.

8. **Напрямок:** інклюзивна компетентність.

7. **Цільова аудиторія:** асистенти вчителів, вчителі, корекційні педагоги, психологи закладів освіти, різних типів і форм власності.

8. **Обсяг (тривалість навчання):** 3 модулі, 150 годин (5 кредитів ЄКТС).

9. **Форма навчання:** дистанційна.

10. **Зміст**

Зміст програми враховує особливості професійної діяльності педагогічних працівників, вчителів логопедів, логопедів, асистентів логопедів, вчителів дефектологів, практичних психологів в умовах інклюзивного освітнього середовища та закладів спеціальної освіти і визначається основними напрямами державної політики в галузі освіти в умовах воєнного часу; концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», вимогами до компетентностей педагогічних та науково-педагогічних працівників. Зміст програми має практичне спрямування та забезпечує опанування та інтеграцію теоретичних, методичних та практичних аспектів у роботі з дітьми з ООП в умовах закладів, організацій, установ сфери освіти.

№ п\п	Тема	Кількість годин			
		Лекція	Майстер-клас	Самост. робота	Усього
Модуль 1. Безпечна інклюзія в умовах війни: адаптація простору та поведінкова підтримка (КДПУ)					
Мета модуля: сформувати у педагогів цілісне розуміння сучасних підходів до інклюзивної освіти в умовах навчання в укритті, зокрема через опанування етичних засад інклюзії, інклюзивної медіації, принципів універсального дизайну та розумного пристосування освітнього простору, а також розвиток практичних навичок застосування позитивної поведінкової підтримки, соціальних історій, відеомодельовання і сенсорно-орієнтованої адаптації для забезпечення безпеки, психологічного благополуччя та ефективного навчання дітей з різними освітніми потребами.					
1.1	Етика та філософія інклюзії. Інклюзивна медіація	2	2	16	20
1.2	Універсальний дизайн та розумне пристосування освітнього простору. Сенсорно-орієнтована адаптація освітнього простору укриття для забезпечення комфорту, безпеки та ефективного навчання.	2	2	16	20
1.3	Позитивна поведінкова підтримка в умовах укриття: застосування соціальних історій, відеомодельовання та відео-самомоделювання.		2	8	10
		4	6	40	50

Модуль 2. Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП в системі освіти (ТНПУ)

Мета модуля: формування комплексної системи знань та практичних навичок щодо психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, що передбачає глибоке розуміння ролі ІРЦ у визначенні рівнів підтримки, опанування алгоритмів розробки ІПР та координації дій команди фахівців, а також впровадження ефективних стратегій розвитку мовлення, формування соціальних навичок та застосування методів АВА-терапії для корекції поведінки й успішного навчання дитини.

2.1	Психолого педагогічний супровід дітей з ООП	2		5	7
2.2	Роль ІРЦ у роботі з дітьми з ООП. Рівні підтримки	2		5	7
2.3	ІПР у системі підтримки здобувачів з ООП: організація роботи та координація дій команди психолого-педагогічного супроводу		2	5	7
2.4	Формування соціальних навичок у дітей з ООП		2	5	7
2.5	Ефективні стратегії розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами		2	5	7
2.6	АВА-терапія: практичні рекомендації підтримки поведінки та навчання дітей		2	5	7
2.7	Синергія руху: інтеграція психомоторики, ритміки та АДК у спеціальній освіті		4	4	8
	Усього за модуль 2:	4	12	34	50

Модуль 3.

Психолого-педагогічні стратегії організації навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в інклюзивному класі (МДПУ)

Мета модуля: формування у педагогічних працівників психолого-педагогічних компетентностей щодо організації навчального процесу для дітей з інтелектуальними порушеннями через розуміння особливостей пізнавальної діяльності учнів, аналіз освітніх бар'єрів та застосування ефективних стратегій викладання в інклюзивному класі.

3.1	Психолого-педагогічні особливості пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями	2		4	6
3.2	Бар'єри навчальної участі учнів з ООП та фактори освітнього середовища		2	6	8
3.3	Структурування навчальної діяльності та використання візуальної підтримки		2	6	8
3.4	Диференційовані педагогічні стратегії навчання в інклюзивному класі		2	6	8
3.5	Формування навчальної самостійності та підтримка залученості учнів до навчання	2	2	6	10
3.6	Розвиток виконавчих функцій та саморегуляції учнів з інтелектуальними порушеннями в навчальному процесі	2	2	6	10
	Усього за модуль 3:	6	10	34	50
	Всього			102	150

Програма передбачає такі види роботи:

- інтерактивні онлайн-лекції (платформа Zoom);
- дискусії й опитування (платформа Zoom);
- аналіз та обговорення практичних кейсів (платформа Zoom);
- воркшопи (платформа Zoom).

Самостійна робота включає такі види діяльності:

- опрацювання додаткового матеріалу та робота з онлайн-ресурсами;
- виконання практичного завдання.

Тренінгові методи

- аналіз кейсів з освітньої практики воєнного часу
- моделювання ситуацій (role-based scenarios)
- робота з візуальними та просторовими інструментами
- рефлексивні вправи та мікрогрупові обговорення

10. Програмні результати

- здатність оцінювати навчальний простір на наявність бар'єрів для участі дітей з інтелектуальними порушеннями та пропонувати шляхи їх усунення.
- здатність застосовувати методи інклюзивної медіації для вирішення конфліктів між дітьми, а також між дітьми, педагогами та батьками.
- здатність впроваджувати сенсорно-орієнтовані рішення в освітньому просторі, включно з освітленням, шумопоглинанням та зонуванням для навчання й відпочинку.
- здатність створювати візуальні підказки, маршрути та наочні інструкції для полегшення орієнтації дітей та підтримки їхньої самостійності.

- здатність розробляти та впроваджувати соціальні історії, відеомодельовання та відео-самомодельовання для формування адаптивної та позитивної поведінки дітей.

-здатність інтерпретувати висновки ІРЦ для коректного визначення рівнів підтримки та планування індивідуальної освітньої траєкторії дитини.

-здатність проектувати та впроваджувати ІПР, узгоджуючи її зміст із професійними завданнями всіх учасників команди супроводу.

-здатність здійснювати координацію дій команди психолого-педагогічного супроводу для створення цілісного підходу в навчанні та вихованні.

-здатність застосовувати ефективні методики та прийоми розвитку мовлення й комунікативних навичок у дітей з різними нозологіями.

-здатність моделювати ситуації для формування соціальних навичок, забезпечуючи успішну інтеграцію дитини в учнівський мікросоціум.

-здатність використовувати практичний інструментарій АВА-терапії для проактивного управління поведінкою та стимулювання навчальної мотивації.

-здатність організовувати адаптивне, сенсорно безпечне та психологічно підтримувальне середовище, що відповідає викликам воєнного стану.

-здатність впроваджувати стратегії психосоціальної стабілізації для підтримки дітей з ООП у періоди воєнного стресу та кризових ситуацій.

11. Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться /набуватимуться

загальні: знання та розуміння предметної області та фаху; уміння ідентифікувати, формулювати та розв'язувати завдання, приймати обґрунтовані рішення; уміння думати абстрактно, аналізувати та синтезувати, приймати обґрунтовані рішення; уміння застосовувати знання в практичних ситуаціях та працювати самостійно; уміння аналізувати освітнє середовище на наявність бар'єрів для участі дітей з інтелектуальними порушеннями; знання та вміння застосовувати методи медіації для вирішення конфліктів між дітьми та між дітьми і педагогами, батьками.

спеціальні: здатність аналізувати документи ІРЦ та інтегрувати отримані дані у стратегію навчання відповідно до визначених рівнів підтримки; здатність до розроблення та коригування ІПР як основного інструмента персоналізації освітнього процесу з урахуванням особливостей професійної діяльності; здатність ефективно взаємодіяти та координувати роботу в межах команди психолого-педагогічного супроводу, забезпечуючи єдність вимог і підходів; здатність впроваджувати доказові методики розвитку мовлення та соціальної адаптації для подолання комунікативних бар'єрів у дітей з ООП; здатність застосовувати принципи прикладної поведінкової підтримки (АВА-терапії) для управління поведінкою та формування навчальної готовності учня; здатність моделювати адаптивний та сенсорно безпечний простір, що враховує індивідуальні потреби дитини в умовах звичайного навчання та кризових ситуацій; здатність надавати стабілізаційну підтримку учням з ООП у періоди воєнного стресу, забезпечуючи психологічний комфорт та безперервність навчання під час криз; здатність дотримуватися етичних засад інклюзії та медіації під час розв'язання конфліктних ситуацій у процесі супроводу дитини; вміння впроваджувати сенсорно-орієнтовані рішення: освітлення,

шумопоглинання, зонування для навчання та відпочинку; вміти створювати візуальні підказки та маршрути для полегшення орієнтації та підтримки самостійності дітей; вміти розробляти та впроваджувати соціальні історії для формування позитивної поведінки.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

МОДУЛЬ 1.

Безпечна інклюзія в умовах війни: адаптація простору та поведінкова підтримка_

Тема 1.1. Етика та філософія інклюзії. Інклюзивна медіація

Стандарти посилення етики та філософії інклюзії в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями в Україні базується на розгляді стратегій подолання дискримінації та ліквідацію соціальної ізоляції шляхом створення умов для повноцінної участі дитини в навчанні й соціальному житті класу (на основі прикладів навчальних закладів Швеції). Принципи «нормалізації» передбачають наближення освітнього середовища до умов повсякденного життя (4 напрями навчання в учбових планах шкіл Швеції), доступ до типових ролей і взаємодії з однолітками (протокол соціальних навичок).

Тема присвячена системі психологічної підтримки родин, які виховують дітей з інтелектуальними порушеннями (ІП). Тема охоплює феноменологію ключових етапів раннього втручання: від первинного скринінгу та повідомлення діагнозу до тривалого супроводу сім'ї на різних стадіях її адаптації. Особлива увага приділяється етичним нормам професійного спілкування, подоланню кризових реакцій батьків (гніву, депресії, заперечення) та залученню родини як повноправного партнера в освітній та реабілітаційний процеси.

Тема 1.2. _Універсальний дизайн та розумне пристосування освітнього простору.

Ця тема спрямована на ознайомлення педагогів із методами створення безпечного та зрозумілого освітнього простору в укриттях для дітей з інтелектуальними порушеннями. Основна увага приділяється використанню візуальних підказок - піктограм, схем, маркування зон і інструкцій, що допомагають дітям орієнтуватися та виконувати завдання самостійно. Додатково розглядаються принципи сенсорно-орієнтованої адаптації, включно зі зменшенням шуму та перенавантаження стимулів, регульованим освітленням, безпечними меблями та зонами для відпочинку. Учасники курсу навчатимуться проектувати середовище, яке підтримує емоційну стабільність, знижує тривожність і сприяє ефективному навчальному процесу, забезпечуючи дітям рівні можливості для розвитку навіть у кризових умовах.

Тема 1.3. Позитивна поведінкова підтримка в умовах укриття: застосування соціальних історій, відеомоделювання та відео-самомоделювання.

Ця тема курсу зосереджена на розвитку у педагогів практичних компетенцій для підтримки дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах укриття. Основний акцент робиться на позитивній поведінковій підтримці (Positive Behavioral Support, PBS) як проактивній стратегії управління поведінкою, що спрямована на попередження проблемних реакцій та стимулювання альтернативної позитивної поведінки. Учасники курсу вивчають соціальні історії, які допомагають дітям розуміти очікування, соціальні правила та послідовність дій у різних ситуаціях. Додатково розглядаються методи відеомоделювання та відео-самомоделювання, які дозволяють демонструвати правильні поведінкові реакції та навчати самоконтролю через наочний приклад. Курс сприяє формуванню середовища, що підтримує емоційну стабільність, знижує тривожність і забезпечує ефективне навчання навіть у кризових умовах, підвищуючи адаптивність і безпеку дітей під час перебування в укритті.

МОДУЛЬ 2. Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП в системі освіти

Тема 2.1. Психолого педагогічний супровід дітей з ООП

Сутність психолого-педагогічного супроводу як комплексної технології цілісної допомоги дитині. Етичні засади та філософія підтримки дитини в освітньому просторі. Діяльність команди супроводу: склад команди, розподіл ролей та відповідальності між учителем, асистентом, практичним психологом та батьками. Механізми координації та професійної комунікації для створення єдиного корекційного вектору. Етапи реалізації супроводу: аналіз висновку ІРЦ - моніторинг досягнень учня. Організація регулярних засідань команди та документальний супровід процесу. Створення адаптивного середовища. Принципи організації психологічно підтримувального та сенсорно безпечного простору. Особливості супроводу дитини в умовах воєнного стресу, стабілізація емоційного стану та адаптація під час кризових переривань навчання.

Тема 2.2. Роль ІРЦ у роботі з дітьми з ООП. Рівні підтримки

Інклюзивно-ресурсний центр як ключова ланка в системі підтримки; проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та надання консультативної допомоги педагогам і батькам. Категорії та рівні підтримки. Детальний розгляд п'яти рівнів підтримки в освітньому процесі — від універсального дизайну (1 рівень) до найвищого ступеня інтенсивності (5 рівень). Критерії віднесення дитини до певного рівня на основі її потреб. Взаємодія «ІРЦ — заклад освіти». Алгоритм передачі рекомендацій ІРЦ для практичного впровадження в закладі; роль фахівців центру в наданні методичної допомоги команді супроводу та участь у засіданнях щодо перегляду ІПР. Особливості формування висновку ІРЦ, його термін дії та порядок надання

додаткових корекційних послуг залежно від встановленого рівня підтримки.

Тема 2.3. ІПР у системі підтримки здобувачів з ООП: організація роботи та координація дій команди психолого-педагогічного супроводу

ІПР як стратегічний план розвитку. Структура та ключові компоненти Індивідуальної програми розвитку; персоналізація освітнього плану, адаптація та модифікація навчальних програм відповідно до потенціалу дитини. Алгоритм створення ІПР командою супроводу; визначення смарт-цілей, очікуваних результатів та термінів їх перегляду (моніторинг прогресу). Розподіл зон відповідальності між учителем, асистентом, вузькими спеціалістами та батьками; організаційні форми роботи (засідання, консультації) для забезпечення єдиного підходу. Документальний супровід та моніторинг. Правила ведення протоколів засідань, оцінювання ефективності наданої підтримки та процедура внесення змін до ІПР у разі зміни освітньої траєкторії або рівня підтримки.

Тема 2.4. Формування соціальних навичок у дітей з ООП

Психолого-педагогічні основи соціалізації. Сутність та структура соціальної компетентності; специфіка формування соціальних навичок у дітей з різними нозологіями (інтелектуальні порушення, РАС, порушення сенсорної сфери). Технології та методики навчання. Практичне застосування методу соціальних історій, відеомодельовання та рольових ігор для відпрацювання алгоритмів поведінки у типових життєвих ситуаціях. Емоційний інтелект та комунікація. Навчання розпізнаванню емоцій (своїх та оточуючих), розвиток навичок емпатії, саморегуляції та конструктивної взаємодії з однолітками в інклюзивному класі. Створення інклюзивного мікросоціуму. Стратегії залучення дитини до позакласної діяльності та групової роботи; формування толерантного середовища та підтримка соціальної ініціативи учня.

Тема 2.5. Ефективні стратегії розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами

Діагностика мовленнєвого потенціалу. Визначення актуального рівня розвитку експресивного та імпресивного мовлення; виявлення бар'єрів (фізіологічних, психологічних, когнітивних) та оцінка комунікативних потреб дитини. Використання інтерактивних методів, ігрових технік та візуальної підтримки для активації словникового запасу та розвитку граматичної будови мови. Впровадження допоміжних систем (картки PECS, жести, піктограми, цифрові додатки) як бази для розвитку вербального мовлення або засобу компенсації його відсутності. Створення умов для природної комунікації в класі; розвиток прагматичних навичок (вміння ініціювати розмову, підтримувати діалог, ставити запитання) та залучення мовлення до повсякденної діяльності.

Тема 2.6. АВА-терапія: практичні рекомендації підтримки поведінки та

навчання дітей

Основи прикладного аналізу поведінки (АВА). Розуміння поведінки як взаємодії з навколишнім середовищем; функціональний підхід (чому виникає небажана поведінка) та базовий цикл А-В-С (передумова — дія — наслідок). Стратегії позитивної поведінкової підтримки. Техніки заохочення та підкріплення бажаної поведінки; використання візуальних розкладів, жетонних систем та випереджальних стратегій для запобігання стресовим реакціям. Методики навчання новим навичкам. Використання підказок (вербальних, фізичних, візуальних) та їх поступове зникнення; метод покрокового навчання (ланцюжок дій) для засвоєння складних побутових чи навчальних операцій. Корекція небажаної поведінки. Практичні рекомендації щодо реагування на деструктивні прояви; формування альтернативної (прийнятної) поведінки та розвиток навичок саморегуляції у дитини з ООП.

Тема 2.7. Синергія руху: інтеграція психомоторики, ритміки та АДК у спеціальній освіті

Психомоторний розвиток як фундамент навчання. Взаємозв'язок між руховою активністю та когнітивними процесами; роль великої та дрібної моторики у формуванні нейронних зв'язків і готовності до опанування шкільних навичок. Ритміка та сенсорна інтеграція. Використання музично-ритмічних вправ для корекції сенсорних порушень, розвитку координації, орієнтації у просторі та відчуття власного тіла (пропріоцепції). АДК через рух і жест. Інтеграція засобів альтернативної та додаткової комунікації в рухову активність; використання жестів, ритмічних сигналів та піктограм для вираження потреб дитини під час фізичної активності. Корекційна синергія в освітньому процесі. Практичні прийоми поєднання рухових пауз, логоритміки та візуальних підказок для зниження психоемоційного напруження та підвищення концентрації уваги учнів з ООП.

Модуль 3.

Психолого-педагогічні стратегії організації навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в інклюзивному класі

Тема 3.1. Психолого-педагогічні особливості пізнавальної діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями

Пізнавальна діяльність як психологічна основа навчання. Загальна характеристика когнітивного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями. Особливості розвитку сприймання, уваги, пам'яті, мислення та мовлення. Специфіка формування довільної уваги, обмежений обсяг робочої пам'яті та уповільнений темп переробки інформації. Особливості мисленнєвої діяльності дітей з інтелектуальними порушеннями. Труднощі аналізу, синтезу, узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Конкретність мислення, обмеженість абстрагування та перенесення знань у нові ситуації. Вплив когнітивних особливостей на розуміння інструкцій і виконання

навчальних завдань. Психологічні чинники навчальних труднощів. Зв'язок між рівнем пізнавального розвитку, мовленнєвими можливостями та навчальною діяльністю. Вплив емоційно-вольової сфери, мотивації та саморегуляції на пізнавальну активність учнів. Психолого-педагогічні висновки для організації навчання. Врахування особливостей когнітивного розвитку під час планування навчальної діяльності, визначення доступного рівня складності завдань та підтримки навчальної участі учнів з інтелектуальними порушеннями.

Тема 3.2. Бар'єри навчальної участі учнів з ООП та фактори освітнього середовища

Поняття освітньої участі (participation) в інклюзивному навчанні. Навчальна участь як залучення учня до пізнавальної діяльності, взаємодії з однокласниками та виконання навчальних завдань. Психолого-педагогічне розуміння бар'єрів участі в освітньому процесі. Типи бар'єрів у навчанні учнів з особливими освітніми потребами. Когнітивні бар'єри (труднощі розуміння інструкцій, обмежений темп опрацювання інформації), комунікативні бар'єри, соціально-емоційні труднощі та поведінкові реакції, що впливають на залучення до навчання. Вплив перевантаження навчальними вимогами, складності інструкцій та організації уроку на активність учнів. Фактори освітнього середовища, що впливають на навчальну участь. Роль педагогічної взаємодії, зрозумілості навчальних інструкцій, структури уроку та організації навчального простору. Значення психологічно безпечної атмосфери, підтримувальної взаємодії з педагогом і однокласниками для залучення учнів до навчання. Аналіз освітнього середовища з позиції подолання бар'єрів участі. Визначення факторів, що ускладнюють або підтримують навчальну активність учнів з інтелектуальними порушеннями. Формування у педагогів уміння ідентифікувати бар'єри навчальної участі та враховувати їх під час організації освітнього процесу в інклюзивному класі.

Тема 3.3. Структурування навчальної діяльності та використання візуальної підтримки

Структурування навчальної діяльності як умова доступності освітнього процесу для дітей з інтелектуальними порушеннями. Організація навчального простору, навчального часу та послідовності виконання завдань. Значення передбачуваності навчального процесу для підтримки орієнтації учнів у діяльності. Покрокова організація навчальних завдань. Використання алгоритмів виконання завдань, поетапного подання навчального матеріалу та чітких інструкцій. Зменшення когнітивного навантаження через розподіл складних завдань на окремі навчальні дії. Візуальна підтримка у навчальному процесі. Використання піктограм, схем, карток, розкладів, символів та інших наочних засобів для полегшення розуміння інформації та орієнтації у навчальній діяльності. Практичне застосування візуальних інструментів у класі. Створення візуальних розкладів, карток-послідовностей виконання завдань, наочних

інструкцій та сигналів для організації роботи учнів з інтелектуальними порушеннями.

Тема 3.4. Диференційовані педагогічні стратегії навчання в інклюзивному класі

Диференціація навчання як принцип організації освітнього процесу в інклюзивному класі. Урахування індивідуальних освітніх потреб, рівня підготовки, темпу засвоєння знань та особливостей пізнавального розвитку учнів. Значення гнучкості педагогічних підходів для забезпечення доступності навчального матеріалу. Підходи до диференціації змісту та процесу навчання. Варіювання складності завдань, обсягу навчального матеріалу, темпу виконання роботи та форм подання інформації. Використання різних типів навчальних завдань відповідно до можливостей і освітніх потреб учнів. Методи організації диференційованої роботи на уроці. Індивідуальні та групові форми навчальної діяльності, робота в малих групах, використання навчальних центрів і різнорівневих завдань. Підтримка активної участі кожного учня у навчальній діяльності. Практичні підходи до планування диференційованого навчання. Аналіз навчальних можливостей учнів, добір відповідних навчальних завдань та організація навчальної діяльності таким чином, щоб забезпечити ефективно залучення всіх учнів до освітнього процесу.

Тема 3.5. Формування навчальної самостійності та підтримка залученості учнів до навчання

Навчальна самостійність як умова успішної освітньої участі дітей з інтелектуальними порушеннями. Особливості формування самостійності у навчальній діяльності з урахуванням рівня пізнавального розвитку, темпу засвоєння інформації та потреби у педагогічній підтримці. Значення поступового розвитку самостійності для підвищення впевненості учнів у власних можливостях. Чинники залученості дітей з інтелектуальними порушеннями до навчальної діяльності. Вплив мотивації, емоційної підтримки, зрозумілості навчальних вимог та доступності навчальних завдань на активність учнів. Роль позитивної педагогічної взаємодії у формуванні інтересу до навчання. Педагогічні підходи до розвитку навчальної самостійності дітей з інтелектуальними порушеннями. Поступове формування умінь виконувати завдання самостійно через використання чітких інструкцій, алгоритмів дій, прикладів виконання та поетапного супроводу навчальної діяльності. Практичні способи підтримки активної участі учнів у навчанні. Створення ситуацій успіху, використання доступних навчальних завдань, заохочення ініціативності та формування позитивного ставлення до навчальної діяльності. Організація освітнього процесу, що сприяє поступовому розвитку відповідальності та самостійності учнів з інтелектуальними порушеннями.

Тема 3.6. Розвиток виконавчих функцій та саморегуляції учнів з

інтелектуальними порушеннями в навчальному процесі

Психолого-педагогічна характеристика виконавчих функцій у структурі навчальної діяльності. Основні компоненти виконавчих функцій: робоча пам'ять, планування, когнітивна гнучкість, контроль та регуляція поведінки. Особливості розвитку виконавчих функцій у дітей з інтелектуальними порушеннями та їхній вплив на організацію навчальної діяльності. Саморегуляція як механізм організації навчальної поведінки. Особливості формування довільної уваги, контролю власних дій та здатності дотримуватися правил і інструкцій у дітей з інтелектуальними порушеннями. Вплив труднощів планування, самоконтролю та регуляції поведінки на виконання навчальних завдань. Психолого-педагогічні підходи до розвитку виконавчих функцій у навчальному процесі. Створення структурованих умов навчальної діяльності, використання поетапного формування дій, чітких інструкцій, візуальних планів діяльності та алгоритмів виконання завдань для підтримки організації навчальної роботи учнів. Практичні психолого-педагогічні стратегії розвитку саморегуляції учнів з інтелектуальними порушеннями. Використання прийомів планування навчальної діяльності, інструментів самоконтролю, навчальних чек-листів, сигналів нагадування та вправ на розвиток довільної уваги і контролю поведінки в освітньому процесі.

3.1. Орієнтовний перелік практичних завдань

1. Розробити карту взаємодії членів команди супроводу для конкретного кейсу (наприклад, дитина з РАС у 2-му класі). Визначити зони відповідальності вчителя, асистента та батьків.
2. Опрацювати зразок висновку ІРЦ та на його основі обґрунтувати визначення конкретного рівня підтримки (від 2 до 5). Скласти перелік необхідних додаткових послуг згідно з рівнем.
3. Сформулювати 3 SMART-цілі для ІПР (короткострокові та довгострокові) у сферах навчання та соціалізації. Заповнити розділ ІПР «Адаптації та модифікації» для обраного навчального предмета.
4. Створити авторську «Соціальну історію» (текст + візуальний ряд) для дитини, яка має труднощі з черговістю в іграх в укритті або класі або правилами поведінки в їдальні.
5. Скласти комунікативну дошку (або набір карток АДК) для дитини з мінімальним вербальним запасом, що дозволить їй висловити базові потреби (туалет, пити, перерва, допомога).
6. Провести аналіз поведінки за моделлю А-В-С (Передумова – Дія – Наслідок) для запропонованої ситуації (наприклад, дитина кричить під час переходу до іншого кабінету). Запропонувати одну проактивну стратегію для запобігання цій поведінці.
7. Розробити сценарій 5-хвилинної нейроруханки, яка інтегрує елементи ритміки, перехресні рухи та візуальні підказки (жести АДК) для зняття сенсорного перевантаження в укритті.
8. Провести аналіз освітньої ситуації та визначити бар'єри навчальної участі учня з інтелектуальними порушеннями (когнітивні, організаційні, соціально-

емоційні). Запропонувати щонайменше три зміни в освітньому середовищі, які можуть сприяти активнішій участі учня у навчанні.

9. Розробити візуальний план виконання навчального завдання (наприклад, виконання письмової роботи або математичного завдання), який містить покрокову інструкцію, символи або піктограми, що допоможуть учню орієнтуватися у послідовності дій.

10. Запропонувати диференційовані варіанти одного навчального завдання для трьох рівнів складності з урахуванням можливостей учнів інклюзивного класу. Обґрунтувати, як запропонована диференціація сприятиме доступності навчального матеріалу.

11. Розробити карту підтримки навчальної самостійності для учня з інтелектуальними порушеннями (алгоритм виконання завдання, чек-лист самоперевірки або система візуальних підказок), що допоможе учневі поступово виконувати завдання без постійної допомоги дорослого.

12. Проаналізувати навчальну ситуацію, у якій учень не може завершити завдання через труднощі організації діяльності. Визначити, які виконавчі функції (планування, робоча пам'ять, контроль дій) потребують підтримки, та запропонувати педагогічні прийоми їх розвитку.

13. Розробити коротку вправу або міні-активність (3-5 хвилин) для розвитку саморегуляції та довільної уваги учнів з інтелектуальними порушеннями на уроці (наприклад, вправу на переключення уваги, планування дій або самоконтроль).

14. Запропонувати етично коректні формулювання комунікації з батьками, враховуючи можливі кризові реакції (заперечення, гнів, депресія) та шляхи залучення родини до підтримки дитини на різних етапах прийняття статусу особливостей розвитку дитини.

3.2. Орієнтовний перелік питань для самостійного опрацювання

1. Які етичні дилеми найчастіше виникають у взаємодії між членами команди супроводу та батьками?

2. Як адаптувати стратегію супроводу дитини в умовах тривалого перебування в укрітті?

3. Аналіз зарубіжного досвіду: які моделі командної взаємодії є найбільш ефективними для українських реалій?

4. Які критерії є вирішальними при переході дитини з одного рівня підтримки на інший?

5. Механізм оскарження або перегляду висновку ІРЦ: роль закладу освіти та законних представників.

6. Як фінансове забезпечення (субвенція) корелює з визначеним рівнем підтримки (2–5 рівні)?

7. Типові помилки при формулюванні SMART-цілей в ІПР та способи їх

уникнення.

8. Як забезпечити наступність ІІР при переході дитини з початкової до середньої ланки освіти?
9. Інструменти цифрового моніторингу прогресу учня: як автоматизувати звітність команди супроводу?
10. Специфіка використання відеомодельовання для дітей з інтелектуальними порушеннями порівняно з дітьми з РАС.
11. Як інтегрувати навчання соціальним навичкам безпосередньо у структуру уроку (математика, мова)?
12. Методи оцінки соціальної компетенції: як виміряти прогрес у неформальному спілкуванні?
13. Порівняльний аналіз систем АДК: у яких випадках доцільно обирати жести, а в яких — високотехнологічні засоби (планшети)?
14. Як стимулювати мовленнєву активність дитини, яка перебуває у стані вибіркового мутизму або сильного стресу?
15. Роль асистента вчителя у підтримці альтернативної комунікації протягом навчального дня.
16. Етичні аспекти застосування підкріплень: як уникнути формування залежності від винагороди?
17. Як самостійно провести функціональну оцінку поведінки (FBA) в умовах звичайного класу?
18. Стратегії «згасання» підказок: як навчити дитину самостійності після успішного засвоєння навички?
19. Вплив ритмічних вправ на стабілізацію емоційного стану дитини під час повітряної тривоги.
20. Як підібрати вправи на сенсорну інтеграцію для учня з гіперчутливістю до звуків або дотиків?
21. Інтеграція рухових активностей у дистанційне навчання: як організувати психомоторну підтримку через екран?
22. Чому одна і та сама навчальна інструкція може бути зрозумілою для більшості учнів класу, але залишатися незрозумілою для учня з інтелектуальними порушеннями? Які психологічні механізми можуть це пояснювати?
23. Як відрізнити ситуацію, коли учень не виконує завдання через низьку мотивацію, від ситуації, коли причиною є особливості пізнавальної діяльності?
24. Яким чином організація уроку може або посилювати, або зменшувати бар'єри навчальної участі учнів з інтелектуальними порушеннями?
25. Чому передбачуваність і чітка структура навчальної діяльності є важливими для психологічної стабільності та навчальної активності таких учнів?
26. Як використання візуальної підтримки впливає на когнітивне навантаження та здатність учнів з інтелектуальними порушеннями виконувати навчальні завдання?
27. У яких випадках диференціація навчання сприяє підвищенню навчальної активності учнів, а в яких може створювати відчуття ізоляції або занижених очікувань?

28. Які психолого-педагогічні умови сприяють поступовому переходу учня з інтелектуальними порушеннями від залежності від допомоги дорослого до більшої навчальної самостійності?
29. Як педагог може підтримувати залученість учня до навчальної діяльності, якщо він швидко втомлюється або втрачає концентрацію уваги?
30. Яку роль відіграють виконавчі функції (планування, робоча пам'ять, самоконтроль) у здатності учня організувати власну навчальну діяльність?
31. Які педагогічні стратегії можуть допомогти учневі з інтелектуальними порушеннями навчитися контролювати власні дії та завершувати розпочаті завдання?
32. Як побудувати професійну комунікацію з батьками, якщо вони переживають кризові реакції (заперечення, гнів, розгубленість)?
33. Які стратегії можуть допомогти залучити родину до партнерської участі у навчальному та реабілітаційному процесі дитини?

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Постанова КМУ від 12 липня 2017 р. № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
2. Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

Основна література

1. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі [навчально-методичний посібник] / Ярмола Н., Коваль-Бардаш Л., Компанець Н., Квітка Н., Лапін А. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 208 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729481/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B8%20%D0%B7%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D0%BC%D0%B8%20%D1%83%20%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%BC%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96.pdf?utm_source=

2. Інклюзивна освіта [навчально-методичний посібник] / Уклад. кафедри педагогіки та психології. – Харків: Біотехнологічний університет, 2024. – 200 с. https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2025/02/015b-24rv-ok27np.pdf?utm_source=
3. Інклюзивна освіта: покроково для педагогів [навчально-методичний посібник] / Колупаєва А. А., Таранченко О. М. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка НАПН України, 2023. – 232 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokov.o.pdf?utm_source=
4. Інклюзивна освіта: теорія і практика [навчально-методичний посібник] / Колупаєва А. А., Таранченко О. М. – Київ : А.Т. «Книга», 2016. – 300 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708170/1/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8.pdf?utm_source=
≡
5. Концепти та стратегії розбудови інклюзивної освіти у часи війни та повоєнний період: монографія / Колупаєва А. А., Таранченко О. М. ; – Київ, 2025. – 450 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747577/1/%2B%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202025%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%BF%D0%B0%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%90.%D0%90.%2C%20%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%9C.%20%28%D0%BE%D1%81%D1%82%29%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%96%D1%8F.pdf?utm_source=
6. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями [навчально-методичний посібник] / Чеботарьова О. В., Бондар В. І., Засенко В. В. та ін. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка НАПН України, 2020. – 558 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725704/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9A%D0%A0%D0%A2-2020.pdf?utm_source=
7. Основи інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / За заг. ред. Колупаєвої А. А. – Київ : А.С.К., 2012. – 308 с. <http://polohyrvo.edukit.zp.ua/Files/downloads/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%8>

[6%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf](#)

8. Педагогіка інклюзивної освіти [методичні рекомендації] / Уклад. Гордієнко Т. В. – Ніжин: Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2024. – 120 с. <https://lib.ndu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/69a4f11e-0c60-4533-a920-03c23503c916/content>

9. Педагогіка інклюзивної освіти [навчальний посібник] / Миронова С. П. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. – 312 с. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3004/Myronova-S.P.-Pedagogika-inkliuzyvnoi-osvity.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

10. Психолого-педагогічне вивчення розвитку дитини з особливими освітніми потребами: монографія / за ред. Т. В. Жук. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. – 312 с. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743726/1/Psych.ped.assessment_2024.pdf

11. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. – [2-ге вид., доп.]. – Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», вид. ФОП Чернявський Д.О., 2019. – 170 с. <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/3544/1/%d0%a2%d0%b5%d0%be%d1%80%d1%96%d1%8f%20%d1%96%20%d0%bf%d1%80%d0%b0%d0%ba%d1%82%d0%b8%d0%ba%d0%b0%20%d1%96%d0%bd%d0%ba%d0%bb%d1%8e%d0%b7%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be%d1%97%20%d0%be%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%b8%20%20-%20%d0%bf%d0%be%d1%81%d0%bb%d0%b5%d0%b4%d0%bd%d1%8f%d1%8f.pdf>

12. Трикоз С. В., Блеч Г. О. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. – 40 с.

13. Учні початкових класів із порушеннями інтелектуального розвитку: навчання та розвиток [навчально-методичний посібник] / Чеботарьова О. В., Гладченко І. В. – Харків : Вид-во «Ранок», 2020. – 128 с. <https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/navchalno-metodychny-posibnyky/dlya-pedpratsivnykiv-ospotreby/Uchni-pochatkovykh-klasiv-iz-porushenniamy-intelektualnogo-rozvytku-navchannia-ta-rozvytok-Chebotarova.pdf>

Додаткова література

1. Дидактичні основи навчання дітей з порушеннями інтелектуального розвитку [навчально-методичний посібник] / Прохоренко Л. І., Бабяк О. О., Засенко В. В. та ін. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка НАПН України, 2020. – 280 с.

chrome-

extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://soippo.edu.ua/images/%D0%9C%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0/%D0%86%D0%BD%D0%BA%D0%BB%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/%D0%94%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9_%D0%B7_%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BC%D0%B8_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83.pdf?utm_source=

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723004/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%82%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85.pdf>

2. Методичні основи корекційного навчання учнів з порушеннями інтелектуального розвитку: українська мова [практичний посібник] / Блеч Г. О., Шепічак О. О. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2025. – 50 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/747058/1/%D0%91%D0%BB%D0%B5%D1%87%20%D0%93.%D0%9E.%2C%20%D0%A8%D0%B5%D0%BF%D1%96%D1%87%D0%B0%D0%BA%20%D0%9E.%D0%9E.%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202025.pdf>

3. Корекційна психопедагогіка (Олігофренопедагогіка) : навчально-методичний посібник / укл. О.В. Гаяш – Ужгород, – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2021. – 255 с. chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052314.pdf?utm_source=

4. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями/навчально-методичний посібник / авт.: О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Гладченко, С. В. Трикоз, І.В. Сухіна, Н. А. Ярмола.: За наук. ред. О.В. Чеботарьової – К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2018. – 123 с. <https://ispukr.org.ua/articles/18/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9F%D0%9F%D0%A1%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%202018.pdf>

5. Barow T., Berhanu G. Inclusive Education in Sweden: Policy, Politics and Practice. In: Hanssen N. B., Hansén S.-E., Ström K. (Eds.). *Dialogues between Northern and Eastern Europe on the Development of Inclusion: Theoretical and Practical Perspectives*. Routledge, 2021. https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780367810368-5/inclusive-education-sweden-thomas-barow-girma-berhanu?utm_source=
6. Barow, T., Östlund, D. *The significance of SEN assessment, diagnoses, and psychometric tests in inclusive education*. In: Testing and Inclusive Schooling (Routledge). DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315204048-16>
7. Barow, Thomas. 2025. “‘Needed and Valuable Instead of Just Being Employed’: Vocational Training, Work and Social Usefulness Regarding People With Intellectual Disability in Sweden, 1945–1989”. *Nordic Journal of Educational History* 12 (2):63-87. <https://doi.org/10.36368/njedh.v12i2.1314>.
11. Hallahan D. P., Kauffman J. M., Pullen P. C. *Exceptional Learners: An Introduction to Special Education*. – Boston : Pearson, 2019. – 640 p. <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/exceptional-learners-an-introduction-to-special-education/P200000001189/9780134806891>
https://www.researchgate.net/publication/356682444_Exceptional_Learners_Introduction_to_Special_Education_15th_Ed
12. Westling D. L., Fox L., Carter E. W. *Teaching Students with Severe Disabilities*. – New York : Pearson, 2015. – 544 p. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.pearsonhighered.com/assets/preface/0/1/3/4/0134984102.pdf?utm_source=
13. Snell M. E., Brown F. *Instruction of Students with Severe Disabilities*. – Boston: Pearson, 2011. – 720 p. https://archive.org/details/instructionofstu0000mart?utm_source=
14. Odom S. L., Horner R. H., Snell M. E., Blacher J. (eds.) *Handbook of Developmental Disabilities*. – New York: Guilford Press, 2007. – 640 p. https://www.researchgate.net/publication/225798847_Handbook_of_developmental_disabilities
15. Rensfeldt Flink, A. (2025). An integrative review on AAC use in communication partners of persons with severe or profound intellectual disability: prepared partners strive for meaningful communication. *Evidence-Based Communication Assessment and Intervention*, 19:1, 35-40, DOI: 10.1080/17489539.2025.2582010
16. Buchner, T. et al. (2001). Same Progress for All? Inclusive Education, the United Nations Convention on the Rights of Persons With Disabilities and Students With Intellectual Disability in European Countries. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 68:18,1, 7–22. DOI: 10.1111/jppi.123

Електронні ресурси:

- <https://znayshov.com/News/Details/navchalno->

[metodychni_posibnyky_dlia_pedagogichnykh_pratsivnykiv/20](#)